

Met woorden in de weer in het speciaal basisonderwijs

Wilmy van Hartingsveldt, Marianne Verhallen

Op Beatrix de Burcht in Gorinchem, een christelijke school voor speciaal basisonderwijs (sbo), is in het schooljaar 2003-2004 een traject ingezet voor verbetering van de woordenschatdidactiek. De aanpak 'Met Woorden in de Weer' (Van den Nulft & Verhallen, 2001) vormt de basis. De sectie logopedie heeft een belangrijk aandeel in de implementatie.

SBO Beatrix de Burcht

Beatrix de Burcht is een regionale fusieschool van een school voor MLK (Moeilijk Lerende Kinderen) en een school voor LOM (Leer- en Opvoedingsmoeilijkheden). Ruim 300 leerlingen bezoeken de school en er zijn ruim 60 teamleden. De 22 groepen zijn verdeeld over twee leerlijnen; een langzame en een snelle

leerlijn te vergelijken met MLK en LOM. Er is één groep met zogenaamde jonge risicokinderen. Er is een klein aantal allochtone leerlingen, dat Turks als moedertaal heeft. De stoornis PDD-NOS (pervasieve ontwikkelingsstoornis) wordt frequent gediagnosticeerd, evenals ADHD (aandachtstekortstoornis met of zonder hyperactiviteit). Een toenemend aantal leerlingen heeft een 'rugzakje' voor cluster 1, 2, 3 of 4¹ en wordt ambulantly begeleid. Een percentage van 70 % heeft een achterstand in de taalontwikkeling.

Sectie logopedie

Er zijn vier logopedisten op Beatrix de Burcht werkzaam, die allen part time werken. Aan het begin van het jaar screenen en testen zij de nieuwe leerlingen. Voor alle leerlingen die in aanmerking komen worden voor directe logopedische hulp, maken zij een handelingsplan. Er wordt individueel en in kleine groepjes gewerkt. In de onderbouw wordt twee keer per week voorgelezen in taalgroepjes. In deze kleine kringen komen op interactieve wijze de aspecten kritisch luisteren, woordenschatvergroting en verhaalopbouw aan bod. (Verhulst-Schlichting, 1998, De Blauw, 1998). De logopedisten zijn actief betrokken bij het taalbeleid. Zij hebben onder andere een prominente rol in de keuze en implementatie van de nieuwe taalmethode Zin in Taal.

Woordenschatonderwijs op Beatrix de Burcht

Kinderen in het sbo hebben vaak een kleine woordenschat,

waardoor zij teksten en instructie niet begrijpen en emoties niet voldoende kunnen uiten. Hierdoor ontstaan leerachterstanden, communicatieve problemen en gedragsmoeilijkheden. In de logopedische behandeling op Beatrix de Burcht neemt woordenschatuitbreiding een grote plaats in. Kinderen met een geringe woordenschat werden in het verleden individueel of in een klein groepje door de logopedist begeleid. Zij sprak met het kind over de onderwerpen die ook in de klas centraal stonden. Ze zochten samen naar afbeeldingen van bijvoorbeeld de lente, Kerst en beroepen, benoemden deze en plakten deze in een schrift. Het doel 'het kind kent de woorden die aangeboden worden tijdens het thema lente' werd opgenomen in het handlingsplan. Echt succesvol was dit niet, want een dergelijk doel was niet te evalueren. Immers, om welke woorden ging het en hoe kon gemeten worden of het kind ze kende?

Later werd gebruik gemaakt van de Streeflijst Woordenschat van Kohnstamm et al.(1981), waaruit de logopedisten per leeftijdscategorie woorden selecteerden die te maken hadden met de thema's in de klas. Er was wel afstemming over de keuze van de woorden tussen de sectie logopedie en de groepsleiding, maar het bleek voor de leerkracht moeilijk om de woorden vaak te gebruiken. Dat kwam vooral omdat de geselecteerde woorden niet in relatie met elkaar stonden. De wens was het (woordenschat)onderwijs op een aantal cruciale punten te veranderen. De sectie logopedie koos samen met de directie voor de aanpak van 'Met Woorden in de Weer' van Marianne Verhallen en Dirkje van den Nulft.

De problematiek

Voor Maarten die niet alle woorden kent, zou de vraag 'Wat zou de krekel gaan doen nu hij niet meer kan tsjirpen?' ook kunnen luiden: 'Wat zou de frizzel gaan doen nu hij niet meer kan pritsen?' Maarten moet eerst zijn best doen om te achterhalen wat de woorden betekenen voor hij actief kan meedoen. Hij loopt in de interactie met medeleerlingen, de verwerving van kennis en het actieve leren steeds maar weer n t achter de anderen aan. Juist hij heeft een extra duwtje in de rug nodig. Maar als zijn woordkennis niet toereikend is en de leerkracht hier niet aan werkt, dan zitten de 'Maartens' er veel te vaak voor spek en bonen bij. Of ze kletsen wat mee terwijl de fitnesses van de interactie hen ontgaat. Zonde van de onderwijstijd! Het onderwijs moet vooral goed zijn daar waar het kind zwak is. Ook de zwakkere leerlingen moeten goed mee kunnen praten, denken en leren. Daarvoor moeten ze de woorden begrijpen die in een bepaalde les of activiteit belangrijk zijn. En dit geldt niet alleen voor zwakke kinderen met een kleine woordenschat! Ook 'gemiddelde' kinderen komen nieuwe woorden en nieuwe betekenisrelaties tegen in nieuwe lesstof.

Als een kind te weinig woorden tot zijn beschikking heeft, kan het zijn gevoelens niet voldoende uiten. Daardoor kunnen gedragsproblemen ontstaan: een kind uit zijn negatieve gevoelens door negatief gedrag, schreeuwen, slaan, schoppen of bijten. Een kind met onvoldoende woordkennis zal ook instructies minder goed kunnen begrijpen. Wanneer er ook nog sprake is van een zwak auditief geheugen kan er veel mis gaan: het kind wordt onrustig, roept door de klas of leidt andere kinderen af. Daarbij is het niet denkbeeldig dat een gevoel van onzekerheid en falen ontstaat. In het speciaal basisonderwijs wordt geprobeerd deze kinderen juist een gevoel van competentie te geven. Hieronder volgt een opsomming van de tekortkomingen van het woordenschatonderwijs, zoals dat v or 'Met Woorden in de Weer' gegeven werd:

- de woorden kwamen te veel als losse eenheden aan bod;
- de kinderen kregen vaak geen helder beeld van de betekenissen van woorden;
- er was te weinig aandacht voor verdieping van woordkennis;
- er was geen duidelijke systematiek, woorden kwamen vaak hapsnap aan de orde;
- de woorden werden niet voldoende herhaald;
- de kinderen kregen te weinig gelegenheid woorden te gaan gebruiken.

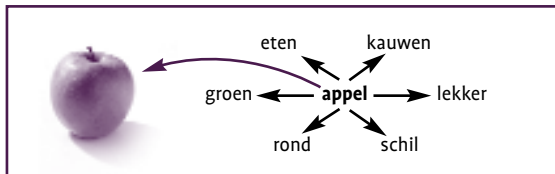
'Met Woorden in de Weer'

Het gaat hier om een aanpak, waarbij professionalisering van leerkrachten centraal staat (zie ook www.metwoordenindeweer.com). In een kort, uitgekiend traject worden nieuwe vaardigheden en routines ontwikkeld, waarmee leerkrachten hun woordenschatonderwijs verbeteren. Kenmerkend zijn de snelle implementatie  n de doorgaande lijn: woordenschatonderwijs loopt als een rode draad door alle jaren en alle vakken heen. Hierbij speelt interactie een grote rol. Interactief onderwijs is   n van de kenmerken van 'het nieuwe leren', een term die de laatste tijd steeds meer gebruikt wordt. Sociaal, betekenisvol en strategisch leren zijn de pijlers van interactief onderwijs. 'Met Woorden in de Weer' is een aanpak die de nieuwste inzichten met betrekking tot leren bevat.

Visie

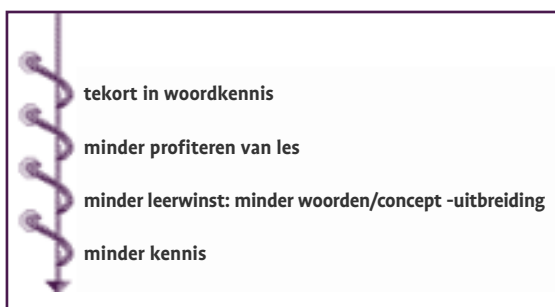
Taal en woorden spelen een centrale rol in het onderwijs. Bij luisteren, praten, lezen en schrijven, draait het om woordkennis. Woorden zijn onontbeerlijk en essentieel voor communicatie  n voor het leren. Al vanaf de vroege woordenschatverwerving zijn taalontwikkeling en cognitieve ontwikkeling geheel verstrengeld. Kinderen leren over de wereld; ze verwerven concepten terwijl ze taal en woordjes leren. Het gaat bij opbouw van woordkennis niet alleen om het leren van een woord, maar ook en vooral om het leren van het achterliggende concept. Bijvoorbeeld: een jong kind leert het woordje 'appel' koppelen aan de groene ronde vruchten op de fruitschaal, het ervaart dat je een appel kunt 'eten' en dat appels lekker zijn. Het kind hoort steeds 'goed kauwen' en leert dat een appel

'rond' is een 'schilletje' heeft. Al die stukjes opgedane ervaring/kennis brengt het kind dan bijeen bij het woordje 'appel'. Zo verdiept het zijn inzicht in de betekenis van de woorden en bouwt het een concept op.

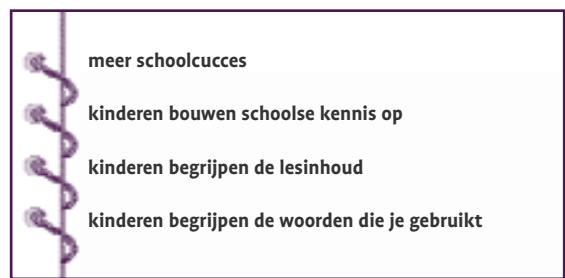
Het concept van het woord appel.

Bij de opbouw van woordkennis gaat het om taalvererving en betekenisvererving. De welbekende Vygotsky schreef dat woorden basiselementen zijn van taal- en van cognitieve ontwikkeling. Een woord is een eenheid van taal en tegelijkertijd een eenheid van denken. In woordbetekenis komen taal en denken samen: 'thought and speech unite' (Vygotsky, 1962). Werken aan woordenschatontwikkeling is dus werken aan cognitieve ontwikkeling. Later in het onderwijs is alle lesstof verpakt in woorden. Als kinderen in de les het woord 'vulkaan' moeten leren, leren ze niet alleen een woord, maar ook een nieuw begrip. Ze verwerven kennis over wat een vulkaan is. In het onderwijs is woord- en betekenis-kennis niet alleen doel, maar ook middel. Woorden klinken de hele dag door. In alle onderwijsleersituaties hebben kinderen woordkennis nodig: in het kringgesprek, tijdens het voorlezen van een prentenboek, het uitleggen van een rekensom enzovoort. Als de woordkennis te kort schiet, kunnen kinderen niet voldoende profiteren van het onderwijs (Verhallen & Walst, 2001). Ze begrijpen niet goed wat er bedoeld wordt en ze leren minder woorden bij. Er ontstaat, als er niet wordt ingegrepen, een neerwaartse spiraal.

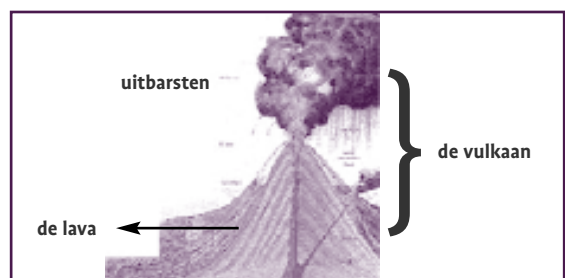
De neerwaartse spiraal (uit: metwoordenindeweer.com).

Als leerlingen woorden wel snappen, heeft dat een positief effect op hun leerprestaties.

De opwaartse spiraal.

Als leerkrachten op een effectieve manier aandacht besteden aan de voorkomende woorden en hun betekenissen, dan is er veel gewonnen. Als zij de betekenis van nieuwe woorden en vaktermen glashelder kunnen maken, kunnen de kinderen deze beter onthouden. Kinderen zullen niet alleen meer profiteren van het taalonderwijs, maar over de hele linie vooruitgang boeken. In de aanpak is het effectief onderwijzen van woorden en het bewust werken aan conceptuitbreiding, samengebracht. Het gaat niet alleen om het leren van méér woorden (verbreding van woordenschat) maar ook om kennisopbouw. Bij de verwerving van nieuwe woorden wordt veel aandacht besteed aan het leren van de achterliggende betekenislading van woorden en het krijgen van dieper inzicht in de verschillende betekenisverbindingen tussen woorden. Deze diepe woordkennis houdt sterk verband met begrijpend luisteren en begrijpend lezen. Het is niet voldoende dat kinderen de woorden gedeeltelijk of oppervlakkig kennen: directe en rijke instructie is noodzakelijk (Beck et al., 2002). Teruggrijpend op ons voorbeeld van 'vulkaan': het labelen van een plaatje 'dit is een vulkaan' leidt niet tot diepe woordkennis. In de aanpak worden voor een goede semantisering (zie verder onder de viertakt) de woorden in onderling betekenisverband uitgelegd, namelijk met 'lava', en 'uitbarsten'.

De vulkaan.

In de tweede fase van de semantisering krijgen de leerlingen het woord. Zij worden gestimuleerd om hun eigen betekenisverbindingen en -associaties te maken, waarmee diepe verwerking ('deep processing') ingezet wordt. Met deze aanpak kunnen leerkrachten productief werken aan (woord)kennisopbouw bij alle kinderen op verschillende niveaus.

Teamgerichte scholing

Twee achtereenvolgende dagen worden alle leerkrachten en ondersteuners met kindgebonden taken van sbo Beatrix de Burcht getraind door Marianne Verhallen en Dirkje van den Nulft. De opbouw en inhoud van de training zijn gebaseerd op het boek van de trainers: 'Met Woorden in de Weer'. In een goede sfeer en met een vlot tempo worden in diverse werkvormen theorie en praktijk gecombineerd. Het doel is dat het geleerde direct in de eigen groep toegepast kan worden. De rode draad zowel in het boek als in de training bestaat uit vier punten:

- willen** Omdat het gaat om de ontwikkeling van een vaardigheid casu quo routine is motivatie erg belangrijk. Bij het willen gaat het vooral om inzicht in de basisrol die woordenschat vervult, zowel bij de communicatie als bij 'leren'.
- weten** Het is belangrijk om de (theoretische) achtergrond te kennen, het 'waarom'. Leerkrachten moeten iets weten van de theorie voor ze praktisch aan de slag gaan, anders worden het trucjes.
- kunnen** Kunnen is het trainen van de eigenlijke vaardigheden: oefenen, oefenen en nog eens oefenen.
- doen** De implementatie en inbedding in de praktijk: in de klas, bij de eigen groep kinderen.

Uitwerking

Belangrijk is dat het hierbij niet gaat om een nieuwe methode, maar om een vaardigheid. Leerkrachten leren in korte tijd om binnen hun eigen onderwijspraktijk, lessen te verrijken door het inzetten van eigen vaardigheden. Er wordt gewerkt volgens de systematiek van de viertakt (Verhallen & Verhallen, 1994) en gebruik gemaakt van graphic organisers (Van den Nulft & Verhallen, 2002).

De viertakt

Het aanleren van een woord kan nooit in één keer gebeuren. Er zijn bij het woordenschatonderwijs vier stappen te onderscheiden:

1. voorbereiden

Bij voorbereiden gaat het om het creëren van een gunstige beginsituatie. De leerkrachten moeten de leerlingen 'ontvankelijk' maken om de woorden te leren; zij worden betrokken bij de context waarin de woorden naar voren komen. Tegelijkertijd activeert de leerkracht dat deel van het netwerk van de woordenschat van kinderen, waarbij de nieuw te leren woorden worden aangehaakt. Concrete voorwerpen of afbeeldingen vergroten de belangstelling, de betrokkenheid en het begrip.

2. semantiseren

Bij semantiseren gaat het om het zo helder mogelijk uitleggen en toelichten van de betekenis van een woord. De drie uitjes staan respectievelijk voor: uitleggen, uitvoeren en uitbreiden. De betekenis van de woorden wordt uitgelegd, waardoor de diepe woordkennis wordt opgebouwd. De woorden worden zicht-

baar gemaakt in een graphic organiser op de woordmuur (zie verder in de tekst). Direct daarna zijn de kinderen aan de beurt om betekenisverbindingen te leggen, te verkennen en hun eigen ervaringen rond het woordcluster te uiten.

De drie uitjes.

3. consolideren

Bij consolideren gaat het om het oefenen van woorden. Leerlingen moeten veel gelegenheid krijgen om met woorden te oefenen, hierdoor zullen ze sneller beklijven. Er zijn talloze spelletjes te doen om de woorden vaak terug te laten komen. Door met de woorden te 'spelen', worden deze sneller onthouden.

4. controleren

Controleren is nagaan of de kinderen het woord inderdaad kennen. De leerkracht kijkt of het doel (het leren van de woorden) is geslaagd. De leerkracht controleert of de woorden passief en/of actief beheerst worden. Wanneer dit niet het geval is, moet er verder geconsolideerd worden.

Het gebruik van 'graphic organizers'

Bij de aanpak gaat het om verbreding en verdieping van woordkennis. Woorden komen niet los aan bod, maar in een netwerk. Grafische vormen maken de achterliggende kennisstructuur tussen woorden zichtbaar.

Een woordspin: het startwoord staat in het midden en de andere woorden van het woordcluster met de uitbreidingswoorden die de kinderen noemen, staan erom heen (zie het voorbeeld van *appel* hierboven).

Een woordparachute: bovenaan de parachute komt een categorienaam en daaronder hangen de woorden die in de categorie thuishoren (bijvoorbeeld *vervoersmiddelen: auto, fiets, brommer*).

De woordkast: in een kast kunnen tegenstellingen staan of is er de mogelijkheid om bijbehorende kenmerken op te sommen en een duidelijke plek te geven (bijvoorbeeld *dag - nacht* of *cultuur - natuur*).

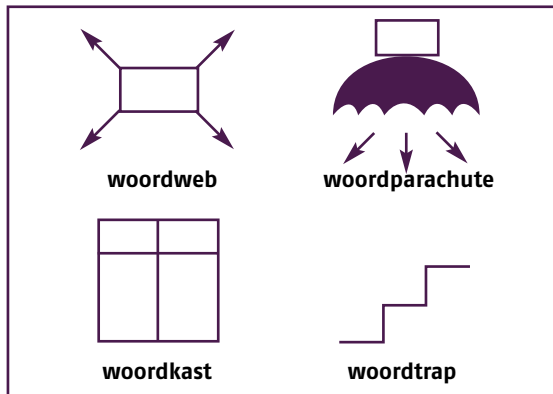
De woordtrap: in een trap worden woorden gerangschikt langs een bepaalde dimensie, bijvoorbeeld grootte (*vijver, meer, zee, oceaan*), frequentie (*nooit, soms, geregeld, vaak, altijd*) of rangschikken in de tijd (*afscheid nemen, vertrekken, op weg zijn, aankomen*).

Graphic organisers.

Implementatie

De leerkracht is ervan overtuigd dat woordenschatvergroting nodig is (het weten), het willen veranderen is ook aanwezig en hij/zij heeft tijdens de training geleerd hoe het moet. En dan de praktijk. Zoals bekend is het effect van na- of bijscholing groot wanneer het hele team deze volgt. Daarnaast werkt niets zo aanstekelijk als enthousiasme. Wanneer de implementatie echter niet voldoende geborgd is, gaat het effect van wat een groep met elkaar heeft geleerd, verloren.

De logopedisten hebben een grote rol gespeeld bij de coaching

en begeleiding van de leerkrachten. Zij volgden bij de trainers een speciale tweedaagse training voor 'Woorden in de Weercoach', die gevolgd werd door training- on- the job. Twee logopedisten gingen samen met een trainer de klassen in en observeerden de leerkrachtvaardigheden tijdens het aanbieden van een nieuw woordcluster, waarna ze een gesprek hadden met de betreffende leerkracht. De logopedisten gaven aanwijzingen en maakten afspraken met de leerkracht. Na afloop hiervan gaf de trainer de logopedisten feedback op de wijze waarop zij het gesprek hadden gevoerd. Van ieder gesprek maakten de logopedisten een verslag dat aan de betreffende leerkracht en de directie werd gegeven. Zo werden in twee dagen (bijna) alle leerkrachten bezocht.

Tegenwoordig staat op teamvergaderingen 'Met Woorden in de Weer' regelmatig op de agenda. Collega's van parallelgroepen selecteren samen woordclusters, voorbeelden van good practice worden uitgewisseld en op het computernetwerk geplaatst. In het jaarrooster is voor groepsleerkrachten tijd ingeruimd voor workshops 'Met Woorden in de Weer'. Ieder schooljaar zullen de logopedisten bij de leerkrachten flitsbezoeken afleggen. Nieuwe collega's worden geschoold door de logopedisten.

Is deze aanpak geschikt voor kinderen in het SBO?

We kunnen hierop volmondig ja op zeggen! Om te beginnen, sluit de methodiek naadloos aan op het bestaande onderwijs. Op de sbo Beatrix de Burcht is het speerpunt interactief onderwijs. Hoofdkenmerken van interactief onderwijs en 'het nieuwe leren', zijn: leren in een betekenisvolle context, samenwer-

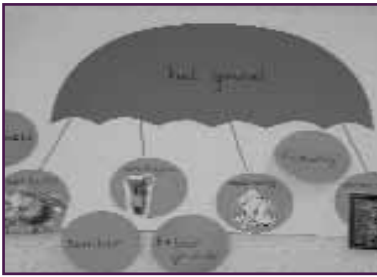
kend en strategisch leren en adaptief onderwijs. Al deze kenmerken zijn aanwezig in de aanpak van 'Met Woorden in de Weer'. De betekenisvolle context vinden we terug in de geselecteerde woorden. Juist wanneer de kinderen in allerlei situaties de woorden terug zien en horen, worden deze woorden herkend, krijgen ze steeds meer betekenis en worden ook gebruikt. Het samenwerkend of sociaal leren zien we terug in de fase van interactie: als de kernwoorden helder zijn, verbetert dat de interactie enorm. Sterker nog: een goede interactie is onmogelijk als de kinderen rond een onderwerp of thema de woorden missen. Je kunt niet praten over iets, als je geen woorden hebt. Als de relevante woorden in een cluster zijn aangeboden en uitgelegd, kunnen kinderen daarmee verder. De woorden komen in de klas te hangen, zodat kinderen deze zien als ze het woord 'zoeken'. Kinderen gaan vanzelf de woorden gebruiken en leren van elkaar. De verwerking in webben, parachutes of kasten maakt de leerlingen bewust van de opbouw en onderlinge samenhang van begrippen. Juist de visuele ondersteuning helpt hen om de betekenis te begrijpen. In deze aanpak vraagt de leerkracht het kind niet naar de betekenis van het woord, maar ze geeft deze in eerste instantie zelf. Pas

HET GAAT HIER OM EEN AANPAK, WAARBIJ PROFESSIONALISERING VAN LEERKRACHTEN CENTRAAL STAAT

in de interactiefase wordt aan het taalzwakke kind gevraagd of het iets wil vertellen over een woord. Wij ervaren dat de betrokkenheid van de leerlingen vergroot is. Ze vinden deze manier van omgaan met woorden leuk, ze gebruiken de woorden niet alleen op school, maar ook thuis. Ouders komen op een spreekavond en vragen zich af hoe hun kind aan 'die moeilijke woorden' komt. Voor kinderen met woordvindingsproblemen is het fantastisch dat ze nu kunnen vertellen wat een woord betekent, zodat anderen hen begrijpen. Het kan hen op deze manier weer helpen 'op het woord te komen'. We kunnen talloze leuke anekdotes vertellen en voorbeelden geven van leerlingen die door deze aanpak boven zichzelf uitstijgen.

Resultaten

Positieve resultaten zijn nú al merkbaar waar het gaat om de gevoelens van competentie bij de leerlingen. Het kind dat nooit zijn vinger opstak, zit nu op het puntje van zijn stoel. Hij vertelt het verhaal uit een prentenboek na en gebruikt daarbij de woorden van het woordcluster. Gevoelens worden beter onder woorden gebracht, waardoor de communicatie tussen de kinderen onderling verbetert. Op de woordmuren zijn afbeeldingen en woorden zichtbaar, hetgeen de beginnende geletterdheid stimuleert bij de jongste kinderen. Zij zijn voortdurend

Voorbeelden van woordmuren.

bezig met de letters, gebruiken klankondersteunende gebaren en kennen aan het eind van groep 2 zoveel letters, dat het aanvankelijk leesproces kan starten. We verwachten in de toekomst betere resultaten op de toetsen begrijpend lezen en woordenschat te zien.

Belangrijk is dat het werken met deze aanpak voor het team positief blijkt te werken. Het enthousiasme, de positieve reacties van collega's op een mooi woordcluster dat iemand gekozen heeft evenals de groeiende samenwerking onderling, zijn bemoedigende ontwikkelingen.

Noten

- ¹ cluster 1: visueel gehandicapte kinderen;
- cluster 2: dove en slechthorende kinderen en kinderen met ernstige spraak- taalmoeilijkheden;
- cluster 3: lichamelijk gehandicapte, verstandelijk gehandicapte, meervoudige gehandicapte en langdurig zieke kinderen;
- cluster 4: kinderen met ernstige psychiatrische en/of gedragsproblemen.

Samenvatting

In het artikel doen wij verslag van de implementatie van een nieuwe aanpak van woordenschatonderwijs in het speciaal onderwijs. Deze nieuwe aanpak is niet alleen gericht op het leren van meer woorden, maar ook op het vergroten van diepe woordkennis bij de kinderen. Accent wordt gelegd op het leren van achterliggende (woord)concepten en het verduidelijken van betekenisrelaties tussen woorden. Dit leidt tot zichtbare verbetering van het onderwijs dat gegeven wordt.

Summary

The present article reports on the implementation of a new didactical approach in vocabulary teaching in a school for special education. The new approach aims not only at learning more words, but also at improving the deep wordknowledge. In this perspective specific attention is given to concept building and the enlightening of lexical meaning relations. This leads to noticeable improvement in teaching and learning.

Keywords

vocabulary teaching, special education, deep wordknowledge, implementation.

Praktijkvoorbeelden

In groep 1 werd het cluster *uitbroeden, breekbaar, uitkomen*, aangeboden. In het taalgroepje las de leerkracht het prentenboek 'Kom uit het ei, kleintje' voor. Zij had een groot gipsen ei bij zich toen zij de woorden semantiseerde. In diezelfde week klonk er ineens een kreet uit de poppenhoek: het ei was gebroken. Remco (5 jaar) was het ei, zoals hij zelf zei, gaan 'uitbroeden', maar hij was vergeten dat het 'breekbaar' was!

In groep 2 werd het boek 'Wat nu Olivier' voorgelezen. Het cluster dat hierbij gekozen werd, was: *verdwalen, ongerust, opgelucht*. Het boek bood voldoende aanknopingspunten om deze begrippen uit te beelden. Na het consolideren hadden de kinderen zich de woorden helemaal eigen gemaakt. Toen een kind vroeg: 'Juf, ga je weer opgelucht doen?' konden we aannemen dat er bij deze leerling weer een (gevoels-) woord mét zijn betekenis was toegevoegd.

We gingen met de groepen 3 op schoolreis naar Slot Loevestein. Ter voorbereiding semantiseerde ik in de groep het cluster *de rondleiding, de gids, informatie, aandachtig luisteren*. Tijdens het bezoek aan Slot Loevestein hoorden we voortdurend dat de kinderen de woorden gebruiken. Rik (8 jaar): 'Juf, wanneer begint nou die rondleiding?'. Peter (7 jaar): 'Ik ga even kijken in het soldatenhuisje, ga je me filmen? Ik geef jou dan informatie'. Sjaak (8 jaar): 'Gids, gids, mag ik wat vragen?'

In groep 7 werd wekelijks gekookt. Voordat de leerlingen pizza gingen bakken, semantiseerde de leerkracht het woordcluster *het recept, voorbereiden, de ingrediënten, mengen*. Tijdens de les gebruikte zij de woorden vaak. Al snel namen de leerlingen deze woorden over en gebruikten zij ook *het kookboek, de garde, de mixer, de boodschappenlijst, de voorraad*.

Auteurs

- Wilmy van Hartingsveldt is logopedist, werkzaam als logopedist/taalcoördinator op de speciale school voor basisonderwijs Beatrix de Burcht te Gorinchem. Zij heeft de Post HBO opleiding voor taalcoördinator gevolgd. Tevens heeft zij een logopediepraktijk.
- Marianne Verhallen is als universitair docent verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Ze schreef verschillende artikelen en boeken op het gebied van interactief taalonderwijs, woordenschat en taal in de zaakvakken. Ze is gepromoveerd op een onderzoek naar diepe woordkennis van kinderen in het Basisonderwijs, begeleidt studenten van de duale Master NT2 en verzorgt samen met Dirkje van den Nulft teamtrainingen 'Met woorden in de weer'.

Correspondentie

Wilmy van Hartingsveldt, sbo Beatrix de Burcht, Hoefslag 6, 4205 NK Gorinchem. Telefoon: 0183-699331, e-mailadres: wilmy.vanhartingsveldt@beatrixdeburcht.nl

Literatuur

- Beck, I.L., McKeown, M.G. & Kucan, L. (2002). *Bringing Words to Life. Robust Vocabulary Instruction*. New York/Londen: The Guilford Press.
- de Blauw, A. (1998). De woorden leren tijdens voorlezen. *Nieuwsbrief Expertisecentrum Nederlands*, jaargang 1.
- Kohnstamm, G.A., Scharlaekens, A.M. & de Vries, A. (1981). *Nieuwe Streeflijst woordenschat voor 6- jarigen gebaseerd op onderzoek in Nederland en België*. Lisse: Swets en Zeitlinger bv.

- Van den Nulft, D. & Verhallen, M. (2001). *Met Woorden in de weer*. Bussum: Coutinho.
- Verhallen, M. & Verhallen, S. (1994). *Woorden leren, woorden onderwijzen*. Hoevelaken: CPS.
- Verhallen, M. & Walst, R. (2001). *Taalontwikkeling op schoolhandboek voor interactief taalonderwijs*. Muiderberg: Coutinho.
- Verhulst-Schlichting, L. (1998). Taalgroepjes. *Logopedie en Foniatrie*. 146 – 153.
- Vygotsky, L. (1962). *Thought and language*. Cambridge MA: M.I.T. Press.

Aanbevolen literatuur

- Bolhuis, S. (2001). *Leren veranderen bij volwassenen*. Muiderberg: Coutinho.
- Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie (2003). Beroepsprofiel voor logopedisten, Gouda: NVLF.
- Paus, H., v.d. Beek, A., Peters, S. & Rutten, M. (2004). *De taalcoördinator werkt*. Enschede: SLO.
- Verhallen, M. & van den Nulft, D. (2004). Woordkennis als basis; werken aan een goede opbouw van woorden. *Jeugd in school en wereld*, jaargang 88, nr. 10, 6 –9.
- Visser, Y. (1998). *Coaching in het primair onderwijs*. Amersfoort: CPS.

Websites

- www.metwoordenindeweer.com.
- www.taalsite.nl

Gediplomeerden Logopedie studiejaar 2004-2005

Hogeschool Windesheim Zwolle

F.N. Anthonisse, G.M. van de Bles, K.C.B.M. Bloo, D. Boeve, D. van den Bosch, E.P. van den Bosch, M. Bosma, M.E. Breeman, M. Dokter, M. Feenstra, M. Harlaar, A. Harmsen, R.H. Hartman, N.P.J. van Heerde, K. Hekkenberg, E.K. den Hertog, A.P. Homan, M.C. Hulleman, L. de Jong, T. Jonker, E.E. Kiewik, A.K. Klomp, M. van Meerveld, S. Meines, Z. Mutlu, S.C.M. Rosien, C.W. Schoonheim, G.M. Schuiling, R. Schurink, W. Spijkerboer, M.S. Timmermans, J.E. van Veldhuizen, L. van Veldhuizen, J.M. Wesselink, E.D. Westerink, D. Wielheesen, S. van Zetten, M.E. Zwerus.

Hogeschool van Utrecht

M. van der Werff.

Fontys Hogeschool Eindhoven

B. Hilliger.

Hanzehogeschool Groningen

K. Meijers, W. Klaster, F. Wehrens.